

Test és identitás a (poszt)modern társadalomban

MOP 808

Tartalomjegyzék

Előszó.....	3
Történeti felvezetés.....	3
A test teológiája	4
A groteszk test.....	4
A modernitás kezdete.....	6
Humán identitás	7
Deta és egyéb példázatok	8
Személyes identitás.....	10
A természetes identitástól az én-identitásig.....	11
Modernizáció és személyes identitás	11
A test feletti hatalom akarása.....	12
Húsba-vérbe vágó szimbolikus üzenetek, parancsok, szabályok	14
Hiszterizált testek.....	14
A szubjektum vége.....	19
A test vége?	19
Virtuális identitás	20
World of Warcraft	20
Konklúziók.....	22

Előszó

Témaválasztásunkat az indokolta, hogy szerettünk volna a mindennapi emberekhez közelebbi tárggyal foglalkozni. Jelen korunk válságai a hétköznapi élet rendjét feszítik szét, s ezt fel kell ismernünk annak érdekében, hogy cselekedeteinket magunk irányítsuk, megtaláljuk önmagunk.

Munkánk során a könyv, illetve a bit alapú forrásokat elemeztük, és igyekeztünk kiegészíteni saját gondolatainkkal, kommentárjainkkal.

Előadásunkban a test és az identitás problematikáját szeretnénk körbejárni főleg a modernitás, majd a posztmodernitás időszakára tekintettel. A modernitást az első ipari forradalomtól számítjuk, a 18. sz. második felétől. A posztmodernitást pedig leginkább a második világháború végét követően. Az elmúlt 100-200 évben a testet leírni, megérteni kívánó művek sokasága született – mutatva a téma a fontosságát, tisztázatlanságát. Ez az érdeklődés és elemzés viszont nem feltétlen jár együtt egy teljes, egységes kép kialakításával, hanem paradox módon tovább fragmentálja és bonyolítja azt.

Meg kell említenünk, hogy (mint minden filozófiai műben) a kor és a társadalom feszültségei visszatükröződnek az adott elméletekben.

Ezért igyekszünk több megközelítésből rámutatni, és kialakítani egy remélhetőleg jól körüljárt test-értelmezést.

Tehát testekről, azok értelmezéséről és a test identitásában betöltött szerepéről szólunk. A test inherens – benne rejlő – módon társadalmi és történelmi jelenség.

Történeti felvezetés

Test- és szépségideálokat már az őskortól kezdve számításba vehetünk. A legelső erre utaló lelet a híres Willendorfi Vénusz, mely egy igen molett, erősen kihangsúlyozott elsődleges és másodlagos nemi szervekkel rendelkező szobor. Melyet egyébként a magyar Szombathy József talált meg Alsó-Ausztriában 1908-ban! Ez az i.e. 24000-22000 időkből származó lelet azonban megosztja a kutatókat, nem tudni ugyanis, hogy valójában ez egy szépségideál vagy éppen az anyatermészet megformálása.¹

Az ókorban már tudjuk, hogy a telt csípő és idomok, keskeny derék volt az ideálkép, az istenekre való hasonlítás a cél a férfiaknál is. „A római nők nagy hangsúlyt fektettek a ruhákra és kiegészítőkre, és gondosan ápolták arcukat, hajukat. Kenőcsmaszkok, festett haj, elefántcsont műfogak és parókák gondoskodtak a jó megjelenésről. A fehér arcfesték számított előkelőnek,

¹ Christopher L. C. E. Witcombe: „The Venus of Willendorf”. Art history resources, 2004.
<http://arthistoryresources.net/willendorf/willendorfdiscovery.html> (Hozzáférés: 2011.11.04.)

illetve ráncokat viasszal simították ki.”² Ebből feltűnik mennyi mindent vettek át a rómaiak az ókori egyiptomiaktól.

A középkort a következő fejezetekben taglaljuk.

A test teológiája

A (korai) keresztény gondolkodás a testet egy eszközként definiálja, melyben a halhatatlan lélek lakik. Az ember mint Isten teremtménye a testben jelenik meg, ez tartalmazza a lelket.

A groteszk test

A népi kultúrában sok évszázadon keresztül uralkodó „nyitott”, vagy más elnevezéssel élve, „groteszk” testfelfogás, értelmében az ember szabadon és gátlástalanul szaporodó, szükségleteit a közösségtől nem elzártan (lényegében magánszféra létezése nélkül) kielégítő „groteszk test”. A középkori és reneszánsz karneválokön paraszti közösségek testhasználatának és testi szokásainak fölnagyított, eltúlzott képe jelenik meg. **Mihail Mihajlovics Bahtyin**³ szerint ez a testfölfogás korántsem köthető kizárólag a parasztok testi megnyilvánulásaihoz: a karneváli ünnepek során a hierarchia aljára kerülő papság vagy nemesség testét is meghatározta. A hierarchikus viszonyok fellazulásának, a kiváltságok bizonyos megszűnésének igénye jelenik meg az ünnep feje tetejére állított világában. A szabadságot hirdető groteszk testfölfogás, illetve a testi funkciók szabad ábrázolása egyben a földi élvezeteket elvető kereszténységgel való szembehelyezkedés is. Nyílt szembefordulás ez a kereszténység „bűnös test” értelmezésével, ugyanakkor a lázadás ténye a hierarchia létének megkérdőjelezhetetlenségét vonja maga után, így a karneváli világ a meglévő rend kritikája, s egyben megerősítése is.

A groteszk testfölfogással kapcsolatban fel kell tennünk a kérdést, hogy mennyiben tükrözi a középkori emberek tényleges testi tapasztalatait és szokásait. Az elfojtásoktól mentes, szabad testiségnek a bahtyini leírása a széles társadalmi rétegek szintjén a valóságban sohasem realizált utópikus képét adja. „Azt, hogy a groteszk testfelfogás milyen hatást gyakorolt az emberek hétköznapi tapasztalataira, épp oly óvatosan kell

² Bolyki Andrea: *Az ideális nőkép változása a sajtóban 1980-tól napjainkig*. Budapest, 2010. 20. o.
http://elib.kkf.hu/edip/D_15003.pdf (Hozzáférés: 2011.11.04.)

³ A 20. század jelentős teoretikusainak egyike. 1875-ben született Orjolban, Oroszországban. Egyik fő műve, melyből írásunk is merít, az első ízben 1965-ben, tíz évvel 1975-öshalála előtt kiadott *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*.

megítélnünk, mint a testi élvezeteket szélsőségesen elutasító aszketikus keresztény ideál befolyását.”⁴

Bahtyin szerint a groteszk test jellegzetességei – melyek meghatározták az egész társadalom testiségét –, először kivonulnak a felsőbb rétegek életéből, majd elhalványulnak a közép és alsóbb rétegek esetében is. Ez hasonlatos a **Norbert Elias**⁵ által megfigyelt „civilizációs folyamathoz”. Az Elias-i megközelítés értelmében a kialakuló új viselkedési normák idővel önfegyelmezővé válnak. Az általa vázolt folyamat éppen ellentétes irányú a Bahtyin által bemutatottnál. Eliasnál elsőként az elit köreiből végbemenő civilizációs folyamat idővel behatolt a közép- és alsóbb rétegek életébe is. A civilizáció folyamata című munkájában részletesen bemutatta, hogy a nyugati társadalom és hatalmi struktúra változása miként vonta maga után a nyugati ember viselkedésnormájának és pszichikai habitusának változását. „Eliasnál a civilizáció folyamata összefügg az állam genezisével: az abszolutista hatalom központosító törekvéseivel, hatalmának megszilárdításával. A reneszánsz és abszolutista udvarokban a tizenötödik századdal kezdődően újfajta viselkedési normarendszer alakult ki, a kialakulás folyamata a korabeli didaktikus irodalomban (az illemkönyvekben és viselkedési útmutatókban) könnyen tetten érhető.”⁶ Az új viselkedési formák elsőként az elit körökben terjednek el, majd az alacsonyabb szintek folyamatosan a felettük lévőket másolva integrálják a hétköznapi életbe a megjelenő – általuk utánzott – magatartás mintákat. A folyamat végső soron kihat a társas érintkezés legperszonálisabb szintjeire is. „A test anyagcseréjével kapcsolatos funkcióinak (táplálkozás és ürítés), illetve a test egyéb megnyilvánulásainak (az olyan kiáramlásoknak és kiszivárgásoknak, mint a szellentés, a köpés vagy az orrpiszkálás) egyre szigorúbb szabályoknak kellett megfelelniük [...]. Egyes testi megnyilvánulások fokozatosan nemkívánatossá, illetve „láthatatlanná” váltak, a láthatókat pedig az új étkezési szokások, az evőeszköz használata, az újfajta higiénia és öltözködési elvárások korlátozták, illetve tették szalonképessé. Mindezek hatására megváltozott az egyes ember saját testéhez való viszonya, öntapasztalása, és megváltozott a körülötte lévő testekkel való kapcsolata. Ami egykor mások jelenlétében, nyilvánosan folyt, annak mára a látványa, de sok esetben még a pusztá említése is elfogadhatatlan lenne, és szégyenérzetre adna okot.”⁷

⁴ Lafferton Emese: „Az ember és a társadalom testéről a modern tudományok tükrében”. Replika, 28. szám. 1997. <http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/28/test.htm> (Hozzáférés: 2012.11.04.) (A továbbiakban L. E.)

⁵ Német szociológus, 1897-ben született Breslauban, s egyike volt azoknak, akik „áthidalták” a weimari időszak és a késő modern szociológia közti időszakot. Jelentős műve *A civilizáció folyamata. Szociogenetikus és pszichogenetikus vizsgálódás*, melyből pályamunkánk is építkezett.

⁶ L. E.: i. m.

⁷ L. E.: i. m.

Elias megközelítésében rámutat, hogy a szégyen és feszélyezettség érzésének erősödésével a „testek külső fegyelmezése átalakult belső szabályozássá. Az egyén belül „képviseli” a társadalmi normarendszert, s amennyiben áthágja az internalizált tilalmakat, úgy saját „lelki háztartásának konfliktus[át]” idézi elő.”⁸ Ily módon elmélyül a határ, mely a test belső világát és a külső világot elválasztja egymástól, megnő a testeket elválasztó tér. „A test felszíne újfajta demarkációs felületté vált, amely a testi megnyilvánulások és rítusok, a testi kapcsolatok, illetve a test igényeinek a kielégítése során minden korábbinál jobban elhatárolta az egyént, a többi embertől, az egyes testet a többi testtől. Kialakult a modern homo clausus: a társas viselkedési normák és elvárások segítségével szabályozott, önfegyelemmel rendelkező, racionális ember, ez a magáért való kis világ, mely végső soron a rajta kívüli nagy világtól teljesen függetlenül létezik”⁹

A modernitás kezdete

A test és a lélek éles elválasztása a protestantizmus idejére tehető, amikor is előbbire az érzéki, tisztátalan, kontrollálhatatlan jelzőket ragasztották, ezzel negatív, pejoratív megvilágítást kapott, míg utóbbi mint Istennel kapcsolatos, mentes volt, illetve mentesnek kellett lennie a test „alantasságaitól”. Tehát a testet kontrollálni kellett.

A „barokk modern test”: A barokk korban a képlet tovább radikalizálódott. Egyszerre lett fontosabb a test kontrollja és az érzelmek, érzékek még kifinomultabb megélése, felfogása. Ugye itt már a reneszánsz után járunk, mikortól az individuumra nagyobb hangsúly kerül.

A testek reformációi – új megközelítései, felfogásai az ember társadalmi természetének reformjait is jelentik. Nemcsak a kultúra és a civilizáció hat ugyanis a testekre, hanem igaz ez fordítva is.

A testet és az identitást elképzelhetjük úgy, mint egy fát, mely egy magból indul, hatással van rá a környezete (talaj, időjárás stb.), majd, ahogy nő egyre újabb egymásra rakódó „rétegekkel” bővül, az ágai újabb és újabb elképzeléseket, irányzatokat jelentenek, melyekre hatással van a gyökér, mégis attól eltávolodva léteznek.

A barokkban felerősödött kontroll azonban a modernitás idejére oly módon vált kérdésessé, hogy maga az elgondolás erodálódott, és az új társadalmi viszonyokra már nem adott kielégítő útmutatást. A modernitás elfogadta, hogy a látáson keresztül ismerjük meg leginkább a világot, ennek segítségével leljük meg az új választ a test meghatározására. Ez

⁸ L. E.: i. m.

⁹ L. E.: i. m.

azért fontos, mert a mai ember rengeteg információval találkozik. „Megfigyelték, egyórás tévénezés során feltehetőleg több képpel találkozunk, mint az iparosodás kora előtti társadalmak tagjai egész életük során.” Ezeket a képeket szanálnunk kell, s a legtöbbje az érzéseket csábítja: iparágak épültek az étvágy és kielégülés létrehozására, kontrolljára és szervezésére. Így minden nap meg kell küzdenünk a vizuális csatornán támadó identitást alakítani kívánó befolyásokkal.

Georges Bataille¹⁰ állapítja meg, hogy a „modern kultúra tragédiája a szakralitástól való eltávolodásban ragadható meg, abban, ahogy a profán világ az „élet semleges képével asszociálódik”,¹¹ melyet értelmezhetünk úgy, mint a világ „elprofánosodása”: a sekélyes, felszínes, üres tartalommal rendelkező dolgok elburjánzása. Hiszen a hihetetlen gyorsasággal kialakuló fogyasztói társadalomra pont egy ilyen eszközökkel munkálkodó iparréteg települ rá. Az ettől való „menekülés” váltja ki az emberekből a nosztalgiát. A szétmálló családi, társadalmi viszonyok, múlt és jelen közötti szakadék mind egy olyan kor utáni vágyat kelt e tragikum szereplőiben, mely mentes a fent említett negatívumoktól.

A test, identitás, szubjektum fogalmak átalakultak, ezért ezeket a következőkben a humán identitás, személyes identitás szempontjaiból kezdjük el megalapozni.

Humán identitás

A test – mint fizikai és biológiai entitás, valamint élő emberi organizmus – alapját képezi az emberi identitásnak. Ebből ered, hogy testünktől elválaszthatatlanok vagyunk, tehát önmagunkkal azonosak. „... születésünktől halálunkig ugyanazon testnek vagyunk a lakói...”¹² Ez olyan alapvető, hogy antropológiai meggyőződésünk az egy fajhoz való tartozás. Ez a humán identitás, ennek alapkérdése: ember vagyok-e? Az emberiséghez tartozom-e?

A kérdés alapvető, de nem egyértelmű, mert történelmi, politikai, ideológiai és társadalmi kontextustól függ annak megválaszolása. A felvetés az identitás kezdetének és végének problematikáját feszegeti, irányozza. Honnantól számít valaki vagy valami önálló identitásnak (hogyan aztán beilleszse magát az emberek közé, a társadalomba)? A megfogant petesejt, a zigóta, az embrió, az újszülött? Vagy épp a mesterségesen életben tartott, már

¹⁰ Georges Albert Maurice Victor Bataille 1897-ben született. Szerteágazó munkássága során alkotott az irodalom, szociológia, művészettörténet, filozófia, antropológia terén.

¹¹ Csabai Márta - Erős Ferenc: *Testhatárok és énhatárok. Az identitás változó keretei*. Budapest, Jósöveg Műhely Kiadó, 2000. 19. o. (A továbbiakban: Cs. M. – E. F.)

¹² Cs. M. – E. F.: i. m. 21. o.

csak gépekkel öntudatlanul vegetáló személy (?) test? Ha test, de gép, emberi viselkedéssel és érzelmekkel felruházva?

Deta és egyéb példázatok

A science fiction műfaj több ízben is foglalkozik az identitás kialakításának, mibenlétének problematikájával. Magának az emberi létnek a definiálásával, hogy a biológiai hasonlóságokon (és különbségeken) túlmutatóan, mi az a tényező, ami meghatározza az emberi létezőt. a különböző történetekben gyakran megjelenik a „... „homunculus” az emberhez hasonló, mesterségesen előállítható élőlény figurája...”¹³ A műfaj alkotásai egy különleges szemüvegen keresztül mutatják be annak a társadalomnak és kornak az égető kérdéseit, problémáit, melyben megszülettek.

A science fiction egyik legismertebb képviselője, s egyben egyik legkiterjedtebb fiktív univerzuma a *Star Trek*¹⁴ sorozatok második generációja foglalkozik legátfogóbban az identitás és az emberség mibenlétének témakörével.

A sorozat egyik fő karaktere Deta parancsnokhelyettes, az Enterprise csillaghajón szolgáló tiszt, egy android. Mesterséges életformaként Deta külső vonásaiban hasonlít a hajón szolgáló humanoidokhoz, mivel külseje az emberi test mintájára készült. S bár megjelenése hasonlít rájuk, viselkedése a sorozat elején nem nevezhető emberinek. Gondolkodása logikus, egy meghatározott program mentén történik, mely képes

kalkulálni a különböző változókkal. Érzelmek hiányában arra viszont nincs módja, hogy átélje, tapasztalja azokat az alapvető ingereket, melyek közrejátszanak az identitás kialakulásában.

Mégis Deta parancsnokhelyettes célja, már a sorozat első részétől kezdve az, hogy megfejtse, mi teszi az embert emberré, hogy ennek megértése révén ő maga is emberibbé válhasson. Felveti a kérdést, rendelkezhet-e egy gép, egy mesterségesen létrehozott értelem személyiséggel?

S bár konkrét választ nem kapunk, a sorozat nyomán végigkísérhetjük Deta személyiségének lassú kialakulását, mellyel az írók némán, kimondatlanul is véleményt

¹³ Cs. M. – E. F.: i. m. 21. o.

¹⁴ Star Trek: The next generation, 1987-1994. <http://www.imdb.com/title/tt0092455/> (Hozzáférés 2012.11.04)

nyilvánítanak. Sugallatuk alapján egy mesterséges intelligencia, amennyiben képes a tanulásra, saját korlátainak átlépésével kialakíthatja saját identitását.

Steven Spielberg – *AI*¹⁵: *Mesterséges értelem*¹⁶ című filmjében is ez a központi kérdés. Az érzelmi hatás kedvéért egy robot kisfiú szenvedéseit, megpróbáltatásait, önmegvalósításának útkeresését követjük nyomon. A műben félelmetes módon vannak ábrázolva a géprombolók, akik szadista módszerekkel pusztítják el a robotokat. Ebből arra következtethetünk, hogy Spielberg a mellett foglal állást, hogy a gépből válhat ember.

Ugyanezt mondhatjuk *A kétszáz éves ember*¹⁷ című filmről – **Isaac Asimov**¹⁸ egyik novellája után – Robin Williams főszereplésével, aki a robotot játssza. Bár a film címe egyből elárulja annak végét, mégse von le semmit a film értékéből. Érdekes, hogy az egyéniséget, szubjektumot adó szikra csupán egy véletlen baleset műve, ezzel reflektálva arra, hogy az emberi értelem is milyen egyedi és megismételhetetlen. Ez az android aztán a film alatt mást se akar, mint emberré válni. Fontos, hogy nem emancipálódni akar, hanem az adott társadalomba teljesen beilleszkedni, tartozni valahová. Különös, hogy míg az emberek a 21. században az egyre elszántabb ki/elvonulást választják (tudatosan vagy sem), addig ez a robot az integrálódást. Ez nem jelenti azt viszont, hogy feladná egyéniségét, mert nem süllyed le a tömegtársadalom szintjére.

Egy ember mesterséges genetikai másolata pedig micsoda? *A sziget*¹⁹ című Michael Bay által rendezett film Scarlett Johansson és Ewan McGregor főszereplésével ezt a témát boncolgatja. Ebben a fő karakterek több száz más társukkal egyetemben szigorú ellenőrzés alatt élnek és mindenki abban reménykedik, hogy kiválasztják a Szigetre, ami az utolsó lakható hely a Földön. Azonban ez mind csak szemfényvesztés. Kiderül ugyanis, hogy az itt tartottak gazdag emberek klónjai, akik esetleges szervdonornak lettek legyártva. A Szigetre való kiválasztás tehát egyenlő a klónból való szerv kinyerésével és amaz elpusztításával. Miután a főszereplők erre rájönnek, megszöknek és megpróbálnak életben maradni. A klóngyártó intézmény amorális viselkedése: érző, végül is emberi lényekből etikátlan módon való megélés itt a negatív példa. Felvetődik még e helyen az állatkísérletek kérdésköre, de még inkább a klónozás erkölcsi kérdései. Ha azt vesszük, akkor a klónok gyártója, teremtménye maga a vállalat, ami ezért hatalmat gyakorolhat fölöttük

¹⁵ Artificial Intelligence. Jelentése: a robotok mesterséges értelme.

¹⁶ A.I. Artificial Intelligence 2001. <http://www.imdb.com/title/tt0212720/> (Hozzáférés 2012.11.04)

¹⁷ Bicentennial Man, 1999. <http://www.imdb.com/title/tt0182789/> (Hozzáférés: 2012.11.04)

¹⁸ Teljes nevén: Iszaak Judovics Ozimov. 1920-ban született. Orosz származású amerikai író és biokémikus. A science-fiction irodalom mestere.

¹⁹ The Island, 2005. <http://www.imdb.com/title/tt0399201/> (Hozzáférés: 2012.10.04.)

minden tekintetben. Kibékítő, helyes megoldással azonban nem szolgál a film, mert mégse egy filozófiai, hanem egy hollywoodi akciófilmről van szó.

Az emberi identitás korlátozására tett kísérletek ugyanúgy megjelennek, mint annak kiterjesztésére. Emberi identitással rendelkezik-e egy beteg, fogyatékos test? A testek megbélyegzése a rasszizmus egyik fő eszköze. Azokat magasabb és alacsonyabb rendűekre osztja, mely onnantól rendkívül veszélyes, mikortól az „alacsonyabb” rendűeket alapvető jogoktól foszt meg. Például az élethez való jogtól. A konkviztádorok Latin-Amerikában több dolog miatt sem vették emberszámba az őslakosokat. Egyrészt más volt a testük, addig ilyet nem láttak. Másrészt nem voltak keresztények. Ez a két indok már bőven elég volt a mészárláshoz, de természetesen nem redukálhatjuk le csupán ennyire. Európában pedig azon kezdtek el gondolkodni, hogy ez a tengerentúli nép az emberiséghez tartozik-e és, ha igen, akkor milyen jogokkal rendelkezhet? Illetve olyan teóriák is napvilágot láttak, melyek azon elmélkedtek, mi lett volna, ha ezek az őslakosok szállnak partra Európában és a fehér ember szenvedné el a hódításokat...

Tehát a test nemcsak az ember alapvető velejárója, hanem annak lehetőségeit, tulajdonságait is bizonyos szinten meghatározza.

Személyes identitás

A humán identitást ki kell egészíteni a személyes identitással is. Mivel emberi mivoltunkat nemcsak a testünk határozza meg, hanem az is, hogy személynek tételezzük fel magunkat, személyközi interakciók alanyaként és tárgyaként szociális identitást alakítunk ki. Mindehhez reflektív tudat szükséges, azaz annak a tudata, hogy én vagyok és cselekszem, illetve azt miként, hogyan, mikor stb. Az egyén a környezetet, a benne lévő tárgyakat „világként” fogja, míg a helyzetek egymás után következését „történetként”. Ez miért fontos?

Paul Ricoeur²⁰ francia filozófus azt mondja, hogy az identitás nem egy adott „dolog”, amely „van”, amellyel „rendelkezünk”, hanem minden történésnek, eseménynek, változásnak, átalakulásnak, melyen életünk során keresztülmegyünk, egyetlen egységes története. Ez a narratív (elbeszélő) identitás. Ez az elgondolás egy egyedi és megismételhetetlen élettörténeté avatja az ember életében lezajló egymásra következéseket. Mindezt a testünk és a tudatunk tartja egyben.

²⁰ 1913-ban született, főleg a fenomenológia és a hermeneutika társításával foglalkozott.

„A szembeállítás így értelmezhető: önmagunk maradhatunk anélkül is, hogy ugyanazok [...] maradnánk, mint akik voltunk...”²¹

Honnan ered azonban a tudatunk?

A természetes identitástól az én-identitásig

Magunkat, mint gondolkodó, tudatos lényt első emlékeinktől származtatjuk. A posztmodern egyik fenegyerekének is titulált **Kornis Mihály**²² magyar író például cáfolja azt az általános véleményt, hogy az első emlékképeink óvodás koriak. Állítja, hogy ő jóval korábbra datálhatja ezt – a nem mások elbeszélése nyomán, hanem átélt, valóságos – első időpontot. Önéletrajzi családtörténetének azért is adta a nem kicsit provokatív Egy csecsemő emlékiratai címet.²³ Ezt az identitás-fokot azonban még megelőzi egy, ami nem más, mint a természetes id. Ekkor – még gyerekekként – tapasztalatot szerzünk testünk határait illetően, ám a világot nem értjük meg. A második lépcső, mikor szerep-identitást veszünk föl. Utánozzuk szüleinket, a felnőtteket, a szociális viszonyokat próbáljuk megfejtetni. A harmadik szint az én-identitás, mikor személyiséggé alakulunk, s immár szerepektől és normarendszerektől függetlenül tudjuk fenntartani identitásunk. Ezt a szocializáció folyamatában érjük el, úgynevezett interakció-történeten keresztül.

Modernizáció és személyes identitás

Ez a folyamat a modernitással fellazul, a „primitív” és „modern” társadalom különbözőségei teljes egészében kiütkeznek. Régen az egyén „ugyanabban a szociális realitásban élt, mint társai, és ez folyamatos megerősítést nyert a szocializáció korai szakaszaitól a felnőtt életig a közvetlen társas kapcsolatokban. Ez biztosította az én stabilitását.” A modern társadalomban a szerepek anonimizálódnak, deperszonalizálódnak, az identitás létrehozása az egyén feladatává válik. Ebben az a veszély, hogy az egyén „legprivátabb” narcisztikus érzései és szükségletei foglya marad egész életében”. „A választási lehetőségek sokaságában való eligazodás kényszere mindenféle morális útmutatás nélkül” állandó önmegkérdőjelezést, a narcizmus mobilitását, az „intimitás zsarnokságát” okozhatja. Ha ilyen egyének építenek fel egy társadalmat, azok felszínesek, könnyen uralom alá vonhatók, becsaphatók lesznek. Így erőltethetők az emberekre a tőlük idegen életstílusok. Az egyén totális magányossá tétele a társadalomban olyan bizonytalan

²¹ Tengelyi László: *Élettörténet és sorseseemény*. Atlantisz, Budapest, 1998. 18. o.

²² 1949-ben született rendező, író, drámaíró.

²³ Kornis Mihály: *Egy csecsemő emlékiratai*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2007.

és felfő embereket eredményez, hogy könnyűszerrel adható el a diéta, a testépítés. Az egyén saját testéhez való viszonyának manipulálása teszi nyereségessé a reklámokat, tömegfogyasztást, szépség-, egészségipart, satöbbi, satöbbi.

A test feletti hatalom akarása

Ha már ezeket említettük, nézzük meg a testet és identitást a hatalom szempontjából! Alapvető kérdése ennek a témának, hogy vajon az individuum milyen hatást gyakorolhat az általa alkotott rendszerek felett, illetve a társadalom érdekében az egyén kontrollálása hogyan történik.

A hatalom szempontjából a test egy írható felület, melyre jeleket ír. A test megszűnik szubjektum, pszichológiai lény lenni, objektummá válik, egy szocio-kulturális termékké. Ezekre jegyzetel a hatalom, mintha csak bábuk lennének. „A testre persze pedagógiai, jogi, orvosi vagy „üzenet” is írható, vagyis olyan szabályok és törvények rögzíthetők rá, amelyek révén az emberi húsból kifaragható az a társadalmi szubjektum, aki képes munkára, termelésre, aki azonban manipulálható, értelmezhető, „olvasható” is.”

Tehát az emberek politikai-társadalmi kontextusban vannak, ahol a domináns az alárendelttel, az aktív a reaktív erővel küzd, fogalmaz **Friedrich Nietzsche**.²⁴ Vele szemben **Michel Foucault**²⁵ a hatalmat nem egy erőszakos entitásként képzei el. Sőt!

2. A Mátrix

Alaktalannak, formátlannak, mindent behálózónak tételezi fel. Szerinte tudás csak társadalmilag elismert formában létezik. A tudás viszont a hatalom eszköze és technikája, tehát maga a hatalom felügyeli és ellenőrzi a test működését ezen keresztül. Totális a kontroll.

A Mátrix²⁶ filmtrilógiában, mely a Wachowsky fivérek²⁷ alkotása Keanu

²⁴ Röckenben, Németországban látta meg a napvilágot. A német filozófia, költészet, szépirodalom meghatározó alakja. Hatása óriási a nyugati gondolkodókra, művészekre, szerzőkre.

²⁵ Francia történész, filozófus; a Collège de France tagja. A 20. század egyik legnagyobb hatású gondolkodója a bölcsészet- és társadalomtudományok területén. 1926ban született, Poitiers francia városban. Műveiben a különböző társadalmi intézmények, a szexualitás története, a tudás és a hatalom viszonyaival foglalkozik. 1986-ban hunyt el, Párizsban.

²⁶ The Matrix, 1999 <http://www.imdb.com/title/tt0133093/> (Hozzáférés: 2012.10.04)

²⁷ Mára egyikőjük nővé operáltatta magát, mely szintén mutatja a jelen kor kereteinek bomlását.

Reeves és Carrie-Anne Moss főszereplésével erre lelhetünk példát. A főszereplő ráeszmél (némi segítséggel), hogy az emberek a valódi világ elektronikus másolatában élnek, melyet robotok készítettek. Egy poszt-apokaliptikus világ tárul elénk, melyben mindent a programok irányítanak, amik szintén hierarchiával rendelkeznek. A második részben a Programozó – a Mátrix készítőjének megtestesítője - felfedi a főhős előtt, hogy miután az emberiség létrehozta a Mátrixot, az önálló tudatra kelt és leigázta az emberiséget. Csupán energiaforrásnak használja azt. Elmondja továbbá, hogy több Mátrix létezett, melyek utópiákat szintetizáltak, ám az emberi viselkedés nem tudott ezzel azonosulni, s mind összeomlott magától. Tovább is megy: e megfigyelések szerint az emberek nem képesek tökéletes világban élni, a társadalmi működésükhöz szükséges az egyenlőtlenség, szegénység, betegség, nyomorúság. A Mátrixról leszakadt ellenállók életviszonyait is megismerhetjük. Ezek a lázadók visszautasítják azt a komfortot, amit a program kínál nekik, mert így elvesztenék szabadságuk. Ezt az értéket helyezik minden fölé.²⁸ Társadalmukat azonban kénytelenek gépekkel fenntartani, mert azok nélkül nem tudnának elérhető környezetet kialakítani. A harmadik epizódban a főhős és az egyik mellékszereplő azon beszélgetnek, mi a hatalom: az, hogy kikapcsolhatják a gépeket (hős), mire a mellékszereplő azzal replikázik, hogy akkor viszont elpusztulnának. Ez az üzenet figyelmeztet arra, hogy posztmodern társadalmunk mennyire képtelen nélkülözni a technikát. Továbbá az egyik szál a filmben azt fejtegeti, miként akar egy alprogram (emberi testekként vannak megjelenítve) kitörni saját kereteiből, hogy egy magasabb egzisztencia szintre léphessen és emberré válhasson.

A korábban említett két elmélet (Nietzsche, Foucault) azonban teljesen figyelmen kívül hagyja a belső, pszichés tartalmat, melyet figyelembe kell venni, másképp nem kapunk teljes képet. (**Michel de Certeau**²⁹) Így elválasztunk egy „külső” passzívabb, darabolhatóbb réteget, amely arra vár, hogy kívülről teljen meg jelentéssel – írjanak rá – és egy „belső” ellenállóbb réteget, mely képes a szubjektum létrehozására.

A továbbiakban a testek mint társadalmi, külső testek írására és olvasására nézzünk meg néhány példát, utána pedig a belső, individuális testet vizsgáljuk meg!

²⁸ A hollywoodi, amerikai filmgyártás, sőt az egész amerikai nép egyik, ha nem a legnagyobb szimbóluma ez.

²⁹ Francia jezsuita, a Jézus társasága tagja. Kombináltan foglalkozott társadalomtudományokkal, történelemmel, filozófiával, és pszichoanalízissel. 1925-ben, Chambéry-ben született, 1986-ban, Párizsban hunyt el.

Húsba-vérbe vágó szimbolikus üzenetek, parancsok, szabályok

A társadalmi testek szabályozása, elkülönítése, reprezentációja szimbólumokon, rituálékon keresztül zajlik. A testek jobb kezessége például a jobb és bal, jó-rossz, erős-gyenge, férfi-nő, szent-profán tagolást eredményezi.

A test reprezentálódhat, megjelenhet egy társadalom szimbólumaként. A testre írt szövegből leolvashatók kulturális értékek, szorongások. Ezt **Mary Douglas**³⁰ – „kulturális szövegnek” nevezi.

Foucault szerint a testet vehetjük a társadalmi események írott felszínének is. E szerint a hatalom a pedagógián, orvostudományon, egyéb intézményeken keresztül gyakorolja befolyását. „Hiszterizálja a női testeket, pedagógiai eszközökkel szabályozza a gyerekek szexualitását, szocializálja a fajfenntartó viselkedést, patologizálja és gyógyítani próbálja a deviáns, „perverz” szexualitást.”

3. tetovált jel

Hiszterizált testek

Érdekes megfigyelni, hogy a női testeken milyen hamar megmutatkozik a „társadalom testének” és a kulturális normák változásának lenyomata.³¹ **Sigmund Freud** idejében – 19. sz. vége, 20. sz. eleje – kezdődik az úgynevezett „vidám apokalipszis” állapota. „A pszichoanalízis és más progresszív eszmeáramlatok és politikai mozgalmak bölcsője [Bécs – írók] egyben a dekadencia egyfajta olvasztótégelye is volt, [...] ahonnan a modern identitás általános krízise származtatható.”³² A (főleg, de semmiképp sem kizárólag női) testek hisztériáját Freud előtt már sokan kutatták. Ez a jelenség az orvostudomány számára egyfajta anomália, mert az idők folyamán, ahogy változik, fejlődik a tudomány, változik a diagnózis is. Az első említések a hisztériára már 3-4000 éves egyiptomi papiruszokon is megtalálhatóak, utána pedig a görögöknél Ephesosi Soranus, Gelenus, a rómaiaknál Hippokratész révén születtek. A görög Hérodotosztól

³⁰ Brit antropológus, (1921-2007) az emberi kultúráról és szimbólumokról írt. Egyik fő műve a *Rejtett jelentések*, mely antropológiai tanulmányokat tartalmaz.

³¹ Cs. M. – E. F.: i. m. 59-60. o.

³² Cs. M. – E. F.: i. m. 58. o.

származik első hisztérikus vakság dokumentációnk. E szerint i.e. 490-ben a marathoni csatában az egyik athéni harcos előtt a csata hevében megjelent egy hatalmas szakállas férfi, aki aztán nem őt, hanem a mellette lévő katonát ölte meg. Az athéni harcosnak bár semmi baja nem esett, mégis egész életére megvakult ettől a sokktól.³³ A hisztériás jelenségek aztán a középkorban a boszorkányüldözés reflektorfényébe kerültek.

Érdekes, hogy a középkori boszorkányüldözést nevezhetjük tömeghisztériának. A hiedelmekkel, mítoszokkal és babonákkal mélyen átitatott vallásosság a keresztény hitre áttérített Dél- és Közép-Amerikára emlékeztet. Az Egyesült Államokbeli afroamerikaiak pedig az Afrikából hozott révületbe hajszolást ültették át keresztény szertartásaikba, mely szintén egyfajta hisztériás állapotot idéz elő. Tartozunk még a hisztéria meghatározásával. Ez azonban mindig függ a mikortól. Az ókorban általában kapcsolatba hozták a méh működésének zavarával, később (a középkorban) pedig úgy gondolták, hogy a méh „vándorol” a nő testén belül, ez okozza tüneteit: remegés, hasi fájdalom, bénulások, bal halánték fájdalma, görcsös rohamok, érzékszavar, látászavar, némaság.³⁴ Majd a modernizmus beköszöntével mások lesznek az alapvető tünetek: járászavar, alvászavar, köhögés,

4. Női ideál?

menstruációs problémák, köhögés, fejfájás. Ezen paradigmaváltás a lelki tényezők előtérbe kerülésére vezethető vissza, az újfajta, megváltozott test- és lélekfelfogásoknak.

A második világháború után pedig ismét új tünet együttesekkel, kórismékkel jelentkezik a hisztéria, konkrétan az anorexia nervosára, később pedig az utóbbi pár évtizedben elterjedt bulimia nervosára gondolunk. Mintha a globalizáció felgyorsította volna a betegség (hisztéria) átalakulását. A modernitás, freudi, 20. század fordulópontjától vett hisztéria és annak betegei pár generáció elteltével teljesen más tüneteket produkáltak. Mintha – és ez persze csupán merő teoretizálás – „megunták” volna a régit, a figyelem felkeltésére más eszközöket használnának, mert ne tagadjuk az efféle viselkedés nagymértékben tekinthető segélykérésnek. Ennek pedig pont paradox jellege az, hogy az anorexiások és a bulémiások rejtegetik „kiáltásaik”. Általában jó tanulók, aktívak, a család

³³ Szendi Gábor: „A konverziós hisztéria fogalmának rövid története és neurobiológiai modellje”. Psychiatria Hungarica, 2004. 2. o. <http://www.pszichoterapia.tenyek-tevhitek.hu/hisztéria-tanulmány.pdf> (Hozzáférés: 2012.11.04.)

³⁴ Sz. G. u.o.

büszkeségei, békések, engedelmesek.³⁵ Talán éppen azzal, hogy a „sikolyok” „némák”, válik az egész súlyosabbá, mivel nehezebb észrevenni őket, a beteget ott kíséri-kísérti a mindennapok során a betegsége, és senki nem „hallja meg”. Ez mutatja a posztmodern ember végtelen elidegenedettségét másoktól, saját közösségétől, a társadalomtól. Az a tény, hogy valaki észrevétlenül tudja pusztítani magát, nemcsak a betegnek árt, – mert tevékenységét tovább folytatja, s akár radikalizálja is – hanem később majd, amint kiderül: családjának, barátainak, környezetének is vészterhes. Ugyanakkor valamiféle romantikus felhangot is ad az efféle mártíromság, mert az embereket ráébreszti arra, hogy valahol, valami félresiklott, elhibázódott.

De miért is kérnek segítséget ezek a betegek? A társadalmi és személyes test, az identitás és az énkép bomlása, a bizonytalanság, a keretek széttörése, deformációja miatt kiáltanak. Ebből a szemszögből megvizsgálva, a fogyasztói társadalom tehető felelőssé. Ennek a konzumorientált közegnek az ambivalens mivolta tépázza meg így az egyéneket. Egyszer jó fogyasztónak kell lenni: szórja az ember a pénzét, egyen, igyon mértéktelenül, lehetőleg drága dolgokat, amik ráadásul egészségtelenek is. Másszor az adott emberi nem mintapéldányának kell lenni, egészséges életvitellel, tökéletes külsővel és megjelenéssel. Észrevehetjük, hogy az ész, okosság nincs megkövetelve.³⁶ A posztmodern társadalom ráadásul még jutalmazza is ezeket az egyéneket, folytonosan erre ösztökél a hollywoodi filmekkel, reklámokkal, sorozatokkal mintát adón.

Míg egyik oldalon bátorít a fogyasztói társadalom, a másikon ugyanazért büntet. Ez a fajta meghasonulás a társadalmi testről lecsapódik az egyénekére is. Természetesen a „visszafogottság”, „arany középút”, „ideálisra való törekvés” címszavakkal aposztrofált másik oldal is a haszon- és profitmaximalizálásra törekszik, csupán az addigi árukat másikkal cseréli le: fogyókúra termékekkel, természetes táplálékkal, edzőgépekkel stb... De, ha az egyéneknek mégse sikerülne „legyőzniük” saját testüket, elhíznak és nem felelnek meg a társadalmilag elvárt normáknak, az így kialakult réteg tehető tagjait konszolidálja a rendszer (itt gondolunk a mindenkori hatalomra és az ezzel összefonódott, a fogyasztást generáló cégekre), és új infrastruktúrát alakít ki körük. A kövér emberek társadalmi hatása pedig jelentős. Testük transzcendens súlya nagymértékben változtatja meg a társadalmi korpuszt. Míg a vállalati szféra számára jó fogyasztók, az állam és a

³⁵ Cs. M. – E. F.: i. m. 67. o.

³⁶ Nem úgy, mint például az ókorban az odüsszeuszi bölcs, tapasztalt, leleményes emberképnél.

közösség számára egészségtelen,³⁷ „értékcsökkent”, nem produktív testekről van szó. Az elhízás bizonyos fajtáját, így beilleszthetjük a hisztéria egyik megnyilvánulásaként. Nem beszélünk másról, mint az egyén elidegenedéséről, nárcizmusáról, magányosságáról, magára hagyatottságáról, kirekesztettségéről, kihasználtságáról.

A női hisztériát még érdemes kiegészíteni egy sokkal hétköznapibb példával is. Így a posztmodernitás egyik találmányát szintén bemutathatjuk, ami nem más, mint a sztárkultusz, a tömeghisztériák egyik nagy kiváltója. Mindenki láthatott már felvételeket a The Beatles angol zenekar vagy az amerikai Elvis Presley fellépéseiről és az ott elaléló, extázisba kerülő hölgyekről. Ez ma is ugyanúgy megvan csak más idollokkal: Justin Bieber, One Direction. Érdemes az első két említett példa angol wikipédiás oldalára egy pillantást vetni. Láthatjuk, hogy mind a két cikk kiemelt, sőt több mint 350 hivatkozással rendelkezik!³⁸⁻³⁹ A posztmodernitás sztárkultusza sokat elárul a korról, arról, ahogy egy (manapság jól megteremtett) bálványt imádnak az emberek. Ezek mögött az idolk mögött pedig hatalmas PR csoport dolgozik, hogy fenntartsák az illető „imidzsét”. A nyugati társadalom egyik nagy mintaállítása készül ezzel a módszerrel. A rajongók könnyen befolyásolható potenciális pénzforrások. A mohóság, amivel a „fanok” a sztárokról szóló híreket, információkat fogyasztják döbbenetes. Egyszerre idealizálnak egy személyt és hárítják el magukról a figyelmet. Előbbit úgy, hogy figyelmüket egy mesterségesen kreatúrára irányozzák, majd ezután fordulnak csak magukhoz vissza torz képekkel és elvárásokkal. Ebből aztán rengeteg zavart testkép alakul ki, melyek a csalódás eredményeként letérnek az egészség útjáról és a kor által ajánlott gyors megoldások után néz. Az egyéni felelősségét, szabadságát (sok más egyébbel együtt) a tömegember feláldozza a posztmodernitás oltárán.

Szögezzük le, az általános hiedelmekkel szemben nemcsak női, hanem férfi hisztéria is van, csupán a társadalmi keretek berögzültsége miatt esett több figyelem a „gyengébbik” nemre. A férfiak egyik legismertebb hisztériás megbetegedéseként az izomdiszmorfiát említenénk, mely azt jelenti, hogy az egyén kicsinek és sérülékenynek érzi magát. Célja elérésében, hogy minél erősebb és izmosabb legyen, nem válogat az eszközökben – testtömeg növelő szerektől a szteroidokig bármit hajlandó alkalmazni – és már ő sem ismeri fel a természetes és természetellenes határait. Sokan még izomplasztikát is alkalmaznak a leggyorsabb és leghatékonyabb megoldás érdekében.

³⁷ WHO: „Obesity and overweight”. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/> (Hozzáférés: 2012.11.04.)

³⁸ Wikipedia: The Beatles. http://en.wikipedia.org/wiki/The_Beatles (Hozzáférés: 2012.11.04.)

³⁹ Wikipedia: Elvis Presley. http://en.wikipedia.org/wiki/Elvis_Presley (Hozzáférés: 2012.11.04.)

A testek hiszterizálásához nemcsak a sztárkultusz, illetve a hollywoodi filmek asszisztálnak, de a pornográf tartalmak is. A mozgófilm feltalálása után már 1895-ben elkészítették az első ilyen jellegű filmet, melyben egy sztiptizelő nő volt látható. A filmet Albert Kirchner és Eugène Pirou készítették.⁴⁰ Az első hivatalosan forgalmazott pornófilm a Deep Throat, avagy Mély torok 1972-ben szélesre tárta a kapukat e tartalmak előtt.⁴¹ A férfi és női testtel, nemiséggel kapcsolatos elképzelések örökre megváltoztak. A nőknél a nagy mell, a férfiaknál a nagy hímtag lett mérvadóvá, rengeteg frusztrációt okozva az egyéneknek. Érthető, hogy a kereszténység (és a legtöbb vallás) ezért elítéli a pornográfiát, azzal pedig a prostitúciót és a maszturbációt is, mivel mind a társadalmat rombolják rohamos mértékben.⁴² Semelyik sem segíti elő az emberi fajfenntartást, a reprodukciót, károsak a társadalomra nézve erkölcsileg, etikailag is.

Érdekes megállapítani, hogy, amit a kereszténység (vagy egyéb vallások) tilt és, amit erkölcsösnek tart, arra egy nem vallásos ember is eljuthat racionális okfejtéssel. Vigyázni kell azonban, mert az ésszerűség jelen esetben nem szinonimája a jó, helyes gondolkodásnak. Umberto Eco erről így vélekedik: „Ezért vallom, hogy alapjában egy természeti erkölcs – ha figyelembe vesszük az azt életető mély vallásosságot – összeegyeztethető a transzcendensbe vetett hiten alapuló erkölccsel, amelynek mindenképp el kell ismernie, hogy a természeti princípiumokat azért vészték a szívünkbe, hogy megváltassunk általuk.”⁴³

Nagyon érdekes, hogy elsősorban testükön keresztül „üzennek” a betegek. Foucault említett elmélete szerint azt látjuk: a testre ír a társadalom fordítva is értelmezhető. Egyfajta sajátos kommunikáció alakul így ki a két fél között. A társadalmi szint problémája megzavarja a testet, melynek változása visszacsatolódik, ezzel egy kommunikációs csatornát létrehozva (hogy melyik szint volt előbb, nem elemezzük). A „párbeszédekben” pedig a hatalom elve érvényesül, az, hogy az erősebb győz és erőlteti rá akaratát a gyengébbre.

Ahhoz, hogy a „*politikai technológiák*” ilyen mértékben rátelepedjenek a mindennapi életre együttműködő, engedelmes testekre van szükség. A modern ember olyan élőlény kell legyen, „*akinek politikája tulajdon élete körül forog*”. Itt fontos az egyén elárulása, nárcizmusa, felszínessége.

⁴⁰ Bottomore, Stephen: „French producer of religious and pornographic films”. Who’s Who of Victorian Cinema, <http://www.victorian-cinema.net/lear.htm> (Hozzáférés: 2011.11.04.)

⁴¹ Corliss, Richard: „That old feeling: When porno was chic”. Time, 2005. <http://www.time.com/time/arts/article/0,8599,1043267-4,00.html> (Hozzáférés: 2011.11.04.)

⁴² Cs. M. – E. F.: i. m.

⁴³ Eco, Umberto: *Öt írás az erkölcsről*. Budapest. Európa Könyvkiadó, 1998. 91-92. o.

Ebből a kiindulópontból érthetjük a posztmodernség állásfoglalását, mely tovább radikalizálja a modernség elképzeléseit.

A szubjektum vége

Korábban utaltunk rá, hogy a modernítésra a testek szociális objektumokká válnak, nem születnek, hanem arra konstruálják őket. A posztmodernitás már nemcsak a testek készítését fogadja el és hirdeti, hanem az identitás gyártását is. Tagadja, hogy az pszichológiai vagy biológiai alapvetőség lenne.

A (poszt)modernítésban **Theodor Adorno**⁴⁴ és Foucault a technikai és instrumentális racionalizálódás áldozatának tekintik az emberi testet. Lerombolják a testhez kötődő szabadság játékterét. A totális intézmények beleavatkoznak az individuumok életébe.

A posztmodernítésra a kritikai elméletek olyannyira szétzilálták a szubjektum fogalmát, hogy azt újra kell értelmezni új szempontok hozzáadásával, így például a pszichoanalitikával.

A test vége?

A posztmodern gondolkodók közül többekben fogalmazódott meg a kérdés: a technikai fejlődés előrehaladása, és a virtuális létező megnövekedése, mely úgynevezett „cyber-lények” megjelenéséhez vezetett, jelentheti-e a test végét? **Emily Martin**⁴⁵ szerint sokkal inkább arról van szó, hogy a késő-kapitalizmusban a testérzékelésnek és használatának jelentős átalakulását élik meg az emberek. Az érzékelés, a kommunikáció és a társas kapcsolatok csatornáinak átalakulása bár bizonyos testek „halálához” vezet – mivel azok helyére más testek kerülnek –, a folyamat sokkal inkább nevezhető transzformációnak.

Az emberek „elgépiesedése”, egyre több szerv mesterséggel történő cseréje pedig szintén új identitásokat, testképeket jelent.

⁴⁴ Theodor Wiesengrund Adorno német filozófus, zeneesztéta, a marxizmushoz közel álló frankfurti iskola képviselője. 1903-ban született Frankfurt am Mainban, Németországban, 1969-ben halt meg. Fő művei közé tartoznak: *A televízió, mint ideológia. A felvilágosodás dialektikája : filozófiai töredékek.*

⁴⁵ Antropológus, sinológus. Jelenleg a New York egyetemen oktató.

Virtuális identitás

„Olyan világban, olyan korszak kezdetén élünk, ahol és amikor semmi másban nem lehetünk biztosak, csak abban, hogy hatalmas változások vannak készülőben.”⁴⁶

A virtuális tér növekszik. Ha egy pillanatra szemügyre vesszünk a minket körülvevő világot, rögtön feltűnik számunkra, hogy társas interakcióink egy részét már nem háromdimenziós, hanem kétdimenziós térben folytatjuk le. Napjainkban a modern társadalmak szinte minden tagja rendelkezik internet hozzáféréssel. Ők túlnyomó részt elektronikus úton leveleznek, tagjai valamilyen on-line közösségnek, és létrehoztak maguk számára egy virtuális identitást.

Ez „a világháló közegében rendelkezésre álló kommunikációs technológiák (elektronikus levelezés, csevegés, honlap, blog, szerepjáték stb.) használata során megjelenő identitás. A virtuális térben háttérbe szorul az emberi test mint az önazonosság legfőbb hordozója; a felhasználók megjelenése sok esetben egy becenévre (*nickname*) és a hozzá tartozó azonosítókra korlátozódik. A testet a virtuális térben helyettesítheti az *avatár*, a szabadon választott tulajdonságokkal felruházott virtuális test. A virtuális identitás így módon lehetőséget ad a személyiség megkettőzésére vagy megsokszorozására, ami a hagyományos identitás és az »én« feloldódásaként is értékelhető. A csevegőszobák (*chatroom*) látogatói például kedvük szerint változtathatják a mások felé mutatott korukat, nemüket vagy státuszukat.”⁴⁷

World of Warcraft

Az internetes szerepjátékok a virtuális térben is speciális környezetet teremtenek az identitás alakításához. A játékosok előtt egy olyan alkotott világ tárul fel, mely sok esetben az emberek gyermekkorának meselemeiből építkezik, s melyben olyan dolgokra nyílik lehetőségük, amiket képtelenek lennének a való életben megtenni. Ezen a ponton nem feltétlenül az olyan fantázia elemekre kell gondolni, mint egy sárkány meglovaglása vagy különféle varázslatok végrehajtása...

A digitálisan létrehozott, kétdimenziós világ lehetőséget ad a játékosoknak, egy olyan virtuális identitás kialakítására, mely adott esetben jobban megfelel saját elvárásaiknak, vágyaiknak, mint a fizikai világban és a társadalomban betöltött valós, avagy vélt szerepük. A társadalom a testek szabályozásának során korlátokat állított fel,

⁴⁶ Susan Greenfield: *Identitás a XXI. században*. HVG kiadó, 2009. 15. o.

⁴⁷ Bedő Viktor (szerk.): „Virtuális identitás”. *Magyar Virtuális Enciklopédia*, 2005.
http://www.enc.hu/1enciklopedia/fogalmi/inf/virtualis_identitas.htm (Hozzáférés: 2012.11.04)

normákat és elvárásokat határozott meg, és kialakította az együttélésnek azon szabályait, viselkedéstechnikai elemeit, melyet az emberi közösség (túlnyomó része) elfogad. Azok számára, akiket a szabályok feszélyeznek, a virtuális világ lehetőséget kínál egy újfajta, kötetlenebb közösséghez való tartozáshoz. Esetlegesen felajánlhatja ez a háttér egyfajta saját közösség (és rendszer) létrehozását. Ilyenek a különböző játékokat játszó, egymással túlnyomó részt csak interneten keresztül kommunikáló „klánok”, „céhek”.

Ezen klánok tagjai saját szabályrendszereket állíthatnak fel, a virtuális tér nyújtotta szinte végtelen keretek között. Ez a fajta „autonómia” teszi lehetővé, hogy a hétköznapi életben, szürke, unalmas munkát végző, motiválatlan, túlnyomórészt alárendelt szerepet betöltő személyek az önmaguk (vagy mások által) létrehozott netes közösségekben vezéreké, vezéregyenységekké válhassanak.

A virtuális szerepjátékok, vagyis MMORPG-k (*Massively Multiplayer Online Role-Playing Game*)⁴⁸ egyik legismertebbike a World of Warcraft, mellyel világszerte emberek milliói játszanak, nap mint nap.⁴⁹

A játékban az emberek saját, digitális identitásukat cyber testekbe helyezik, melyeket különböző tulajdonságok határoznak meg. Ezen sajátosságaik azonban kihatnak a játékos digitális identitására is. A játék alapvető célja, tapasztalati pontok gyűjtésével eljuthassanak a keretek által lehetővé tett legmagasabb szintre (jelenleg 90 szint van a programban, s minden szintlépéshez meghatározott mennyiségű tapasztalati pontot kell összegyűjteniük a résztvevőknek), valamint a lehető legjobb felszerelés, harci ruházat megszerzése a cyber test számára. Ezek birtoklása, a „karakter” aktuális szintjének nagysága és felszerelésének minősége meghatározza a játékosnak a Warcraft világában betöltött presztízsét, s ily módon befolyásoló hatással bír a digitális identitására.

Alapvetően megfigyelhető, hogy a játékokban történő előrejutás jóval egyszerűbb a társadalomban valónál. Így a magánéletükben és/vagy munkájukban sikertelen emberek,

5. Virtuális test - WoW

⁴⁸ Masszívan többjátékos online szerepjáték. Lényege, hogy rengeteg ember játszik egymással egy időben, egy virtuális térben.

⁴⁹ Benedetti, Winda: „'World of Warcraft' is losing players, gaining content”. NBCNEWS, 2010.
<http://www.nbcnews.com/technology/ingame/world-warcraft-losing-players-gaining-content-121543>
(Hozzáférés: 2011.11.04.)

akik nem kapják meg az elvárt mennyiségű és minőségű pozitív megerősítést környezetüktől, könnyen válhatnak a játékban megélt könnyű sikerek rabjaivá, új népbetegségként: függőkké.

Konklúziók

A téma kutatását a továbbiakban is szeretnénk folytatni, hiszen még rengeteg újdonságot tartogat. Új kérdések, eszmék, elméletek ígéretével kecsegtet. Másrészt a világ jelenlegi államai által folytatott testpolitika, egyben biopolitika is. Nem szabad szó és kritika nélkül hagyni a mindenkori hatalmak módszereit, befolyását, erejét. A nyugati világ globalizációja és univerzalizációja nemzetközi szinten hasonló állapotokat teremt. Szükséges, hogy minden ember felismerje a transznacionális cégek, vállalatok és autoriter entitások manipulációját saját élete függvényében.

Azt figyelhetjük meg tehát, hogy a nyugati világban a hagyományos társadalmi rendszerek meggyengülésével átalakult az egyén testhez való viszonya, identitásának kialakulásának menete. A protestáns test és lélek elmélettől eljutottunk a posztmodernitás kaotikus világához, ahol a mindennapi önértelmezés problematikájával, az önmagunktól való elidegenedéssel találkozunk. Fenti elemzésük legfontosabb következtetése az, hogy a legnagyobb problémát az jelenti, ha a fogyasztásra irányuló PR-technikáknak engedve elhagyjuk a lelki-szellemi biztonságot jelentő belső világunkat, és életünket egy irányított külső világtartományban éljük. Fontos rávilágítani ezekre a tényekre, mert úgy véljük, hogy a 21. sz. egyik legnagyobb kihívása az, hogy ki gyakorolja az uralmat a testünk felett.

Irodalomjegyzék:

1. Bolyki Andrea: *Az ideális nőkép változása a sajtóban 1980-tól napjainkig*. Budapest, 2010
2. Corliss, Richard: „That old feeling: When porno was chic”. Time, 2005.
3. Csabai Márta - Erős Ferenc: *Testhatárok és énhatárok. Az identitás változó keretei*. Budapest, Jósöveg Műhely Kiadó, 2000.
4. Eco, Umberto: *Öt írás az erkölcsről*. Budapest. Európa Könyvkiadó, 1998.
5. Greenfield, Susan: *Identitás a XXI. században*, HVG kiadó, 2009
6. Kornis Mihály: *Egy csecsemő emlékiratai*. Pozsony. Kalligram Kiadó, 2007.
7. Lafferton Emese: „Az ember és a társadalom testéről a modern tudományok tükrében”. Replika, 28. szám. 1997.
8. Szendi Gábor: „A konverziós hisztéria fogalmának rövid története és neurobiológiai modellje”. Psychiatria Hungarica, 2004.
9. Tengelyi László: *Élettörténet és sorsesemény*. Budapest, Atlantisz, 1998.
10. Witcombe, Christopher L. C. E. : „The Venus of Willendorf”. Art history resources, 2004.

Ábrajegyzék:

1. <http://www.weirdwarp.com/2009/12/laugh-out-loud-at-my-list-of-the-top-10-worst-robots-in-the-universe/> (Hozzáférés 2012.11.04)
2. <http://www.geo-solar.net/tenyfeltaro-informacio/index.html> (Hozzáférés 2012.11.04)
3. <http://www.bikinisblog.com/?paged=6> (Hozzáférés 2012.11.04)
4. http://offforever.blog.hu/2012/08/05/50_eve_tavozott_marilyn_monroe (Hozzáférés 2012.11.04)
5. <http://wow.joystiq.com/2007/04/13/model-grabs-from-the-2-1-ptr-patch/> (Hozzáférés 2012.11.04)